

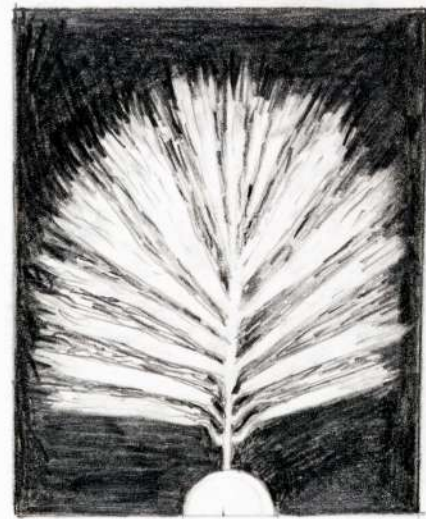
Beste Martinus,

De tijd is rijp om jou een brief te schrijven.
Ik ben je al vele malen tegengekomen.

Voordat je officieel van 20 was, heb je je

Hoe gaat het met jou?

Nog steeds onvermoeibaar druk bezig?

electrische pluim-ontlading.

Ik hoop dat je ook enige aandacht aan mijn naam kunt besteden en dat mijn brief niet in de afvalhoop van correspondentie, die je maakt.

Je bent nagenoeg levenslang verbonden geweest aan het Teylers Museum en je hebt daar een duidelijke stempel op gedrukt. Je stond aan de wieg van het museum, beter gezegd aan de conceptie van het museum, en je hebt de boring getijl aan de hand genomen. Je bent het benoemd naar Wat was jouw drijfveer voor deze grote inzet?

Voordat ik een blik ga werpen op jouw portret, moet ik even iets aan jou kwijt. Toen je drie en zeventig jaar was, heb je jouw geschiedenis met het museum opgeschreven; een handgeschreven document. Het is een soort verantwoording en verklaring over wat er gebeurd is en hoe het allemaal gelopen is, in jouw beleving. Ik heb dit handgeschreven document gelezen en werd geraakt door jouw stem en toon. Hier spreekt iemand die heel erg zijn best doet en alles in het werk stelt om de afgesproken plannen te realiseren. Omdat ik veel dichtbij gekomen ben door de woorden die jij zelf geschreven hebt, die ik heb gelezen in jouw handschrift, gaat dit invloed hebben op mijn gesprek met jou. Nu naar jouw portret.

Ik heb jouw portret getekend, gebaseerd op een medaillon, gemaakt door
Jordanus van Hoorn in 1781. (Het is me niet helemaal gelukt dat eigenaardig
lachje van jou goed te vangen).

Het was het jaar dat je trouwde met Joanna Bosch; je bent dertig jaar.

Je stond aan het begin van een top-periode.

Je oogt zelfbewust, kierwagierig en met een zekere jeugdige overmoed.

Je maakt mit; ik heb er heel veel zin in, ik haan het aan en ik ben er
blaan voor. Duidelijk in de startblokken van een top-periode.

Je bent standvastig en duidelijk, maar zeker niet hard.

Zelfverzekerd tot een zekere hoogte, wat een zekere
persoonlijkheid.

Mit deze man is de man die ik ken. Ik ken hem uit de praktijk.

In dit zelfde huwelijkjaar, wanneer de bouw van de Ovale Zaal al in volle
gang is en jij al lid bent van het Tweede Genootschap, maak je samen
met je vrouw een reis naar Franeker. Je gaat daar het net gereedgemaakte

Planetarium, gebouwd door Eise Eilinga, bekijken. Jullie worden
afgeleid door Henri van Swinderen, die toen professor was aan de universiteit

van Franeker. Van Swinderen had jou een boekje gestuurd, waarin hij het
Planetarium had beschreven. Dit boekje ga je later ook samen met

Franeker aanpassen in het aangepaste Planetarium, gebouwd door

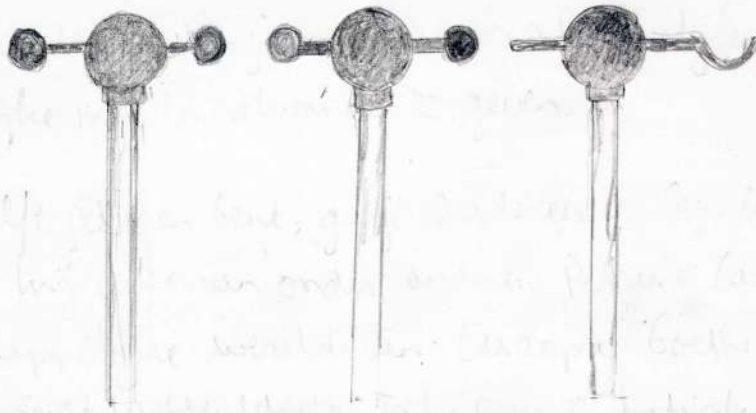
Heeft het bezoek aan het Planetarium nog invloed op jou gehad?

Zag je door het Planetarium dat het mogelijk is om wetenschappelijke
inzichten op een aanschouwelijke manier naar de mensen te vertalen?

Het was een kenmerk van jou om wetenschappelijke ontdekkingen
een maatschappelijke nut en relevantie te geven.

Heeft het bezoek aan het Planetarium nog invloed op jou gehad?

Zag je door het Planetarium dat het mogelijk is om wetenschappelijke
inzichten op een aanschouwelijke manier naar de mensen te vertalen?

Je gaat studeren in Groningen en krijgt het van de 1e vice Petrus Camper.
Je student af op de eerste twee eilanden (jachtvunde
en filosofie = natuurwetenschappen) als Camper zelf
ook ook had gedaan. Je proefschrift ook de Capstranen.

Na jouw afstuderen in Groningen, ziet het er
veelbelovend uit. Je verwacht zelfs dat je
de opvolger gaat worden van jouw professor
Petrus Camper. Maar het loopt anders.

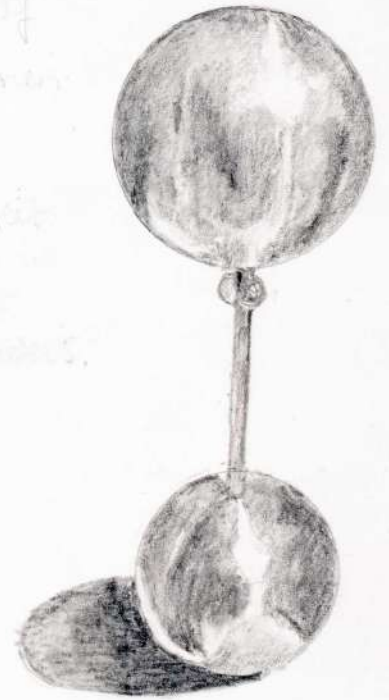
Je wordt niet de opvolger van Camper.

Ongetwijfeld een zware teleurstelling.

Je reactie hierop was resoluut. Je keert je rug
naar de botanie en stort je op de electriciteit; een
sterk opkomend onderzochter gebied.

Niet gepasseerd zijn voor zo'n ambitieuze functie
zal zeker zijn sporen hebben nagelaten. Het heeft je misschien juist
koppiger, volhardender en vasthoudender gemaakt. Hoewel het een
teleurstelling was, heeft het duidelijk gemaakt
wat en hoe jouw weg zou gaan worden: experimenteel onderzoek.

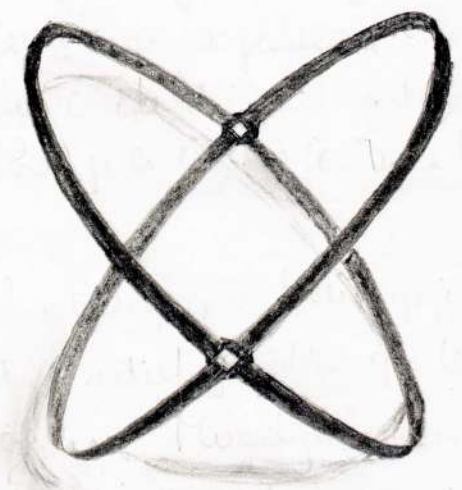
Bovendien moest er iets gebeuren (iets onvoorzien, iets pijnlijks)
om jou in Haarlem terecht te laten komen.

Bevestiging moest er Een afname (1791) in maatschappelijke (toekomst) om jou
in Vlaanderen weer te laten horen.

Waarschijnlijk was je helemaal niet zo geïnteresseerd in ^{de} theoretische wetenschappen,
wat de belangrijkste en gangbare werkwijze was op de universiteiten.
Je hebt er paar keer een aanbieding gehad voor het hoogleraarschap.
Een aanstelling in Davenport ging niet door. Een verzoek van de universiteit
van Leiden in 1793 heb je niet aangenomen. Evenals het aanbod van de
universiteit in Utrecht in 1795. Op dat moment zat je te foed in je twee
functies in Vlaanderen, maar het zegt ook iets over jouw ambitie.
Je wilde empirisch onderzoek doen, waarbij het maatschappelijk niet
zeker van belang is. Vlaanderen bood je deze mogelijkheid. Je begrijpt
dat je deze fantastische, zeer passende situatie niet ging loslaten.

INTREE-REDE

O V E R

HET NUT DER NATUURKUNDE IN
'T ALGEMEEN, EN VOOR DE GE-
NEESKONST IN 'T BYZONDER,

D O O R

M A R T I N U S VAN M A R U M ,

A. L. M. PHILOS. ET MED. DOCT.

ALS LECTOR IN DE WYSBEGEERTE EN WISKUNDE
TE HAARLEM

OPENELYK UITGESPROKEN, OP DEN 2. JUNY 1777,

OP HET VERPLICHTEND VERZOEK VAN HUN ED. GROOT
ACHTBAREN, DE HEEREN BURGEMEESTEREN EN
REGEERDERS DEZER STAD, UITGEGEVE

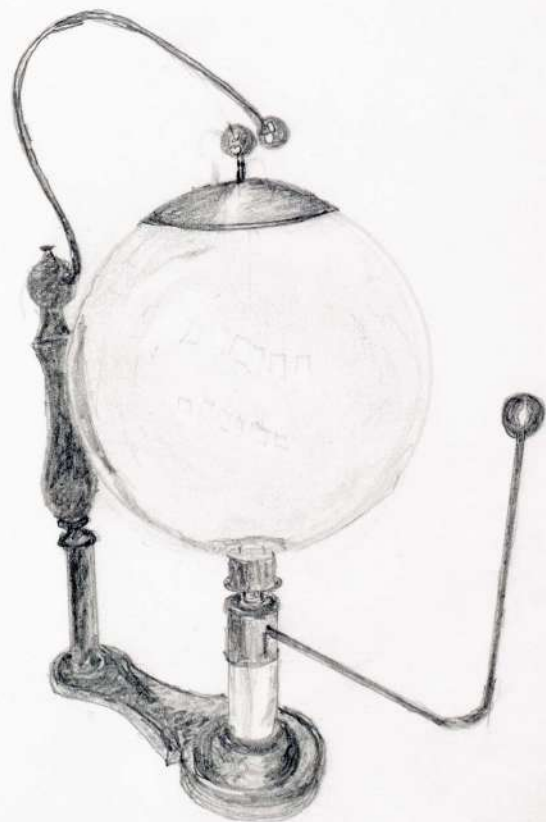
T E H A A R L E M

BY J. BOSCH, Boek- en Papierverkooper.

In het voorjaar van 1776, wanneer Teyler nog leeft, en jij met de "Verhandeling over het Electrizeeren" hebt geschreven, kom je samen met een elektriseermachine naar Haarlem toe. Je wordt met open armen ontvangen; een universitair onderlegde onderzoeker, met enige bekendheid al, kom Haarlem wel gebruiken. Vanaf de eerste dag heb je betrokkenheid en bemoeienis met de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen. Je ontmoet Jacobus Barnaant, die jou betreft bij het Natuurkundig College. Al snel word je gevraagd om openbare lessen te geven, waar je in toelent nadat je de titel lector hebt gekregen. Ook raak je snel bekend met de verdiensten van Pieter Teyler als in bankier.

Een jaar nadat je in Haarlem bent aangekomen, spreek je een In-
tredereede uit als lector; op het verplichtend verzoek van
de bestuurders van de stad. Je maakt duidelijk waar je in gelooft
en waar je voor staat. Het nuttigheidsaspect staat voorop.
Je hebt jouw visie neergelegd.

In twee jaar tijd, nog voor het testament
van Teyler losbarst, heb je met grote
voortvarendheid je zelf een gezicht
gegeven en een plek verworven
in Haarlem.

Hoewel je al uiternate goed zat in je bezoldigde functie bij de Hollandse Maatschappij der Wetenschappen, als directeur van het Natuurkabinet, ontvouwen zich nog meer mogelijkheden voor je wanneer het testament van Teyler van kracht gaat.

In jouw verhaal schrijf je, nadat je Jacobus Banaant ontmoet, waar je een uitzonderlijke omvang mee kreeg, dat je "ras bekend" werd met de inhoud van het testament. Vanaf het begin weet je er dus van!

Jij en de veeloudige gesprekken ontwikkelen jullie plannen.

Je schrijft dat het testament in eerste plaats bedoeld was ter bevordering van de nuttige wetenschappen (duidelijk jouw interpretatie).

Je schrijft dat het duidelijk is dat het huis niet voldoende ruimte heeft om de verzameling van Teyler aanmerkelijk uit te kunnen breiden.

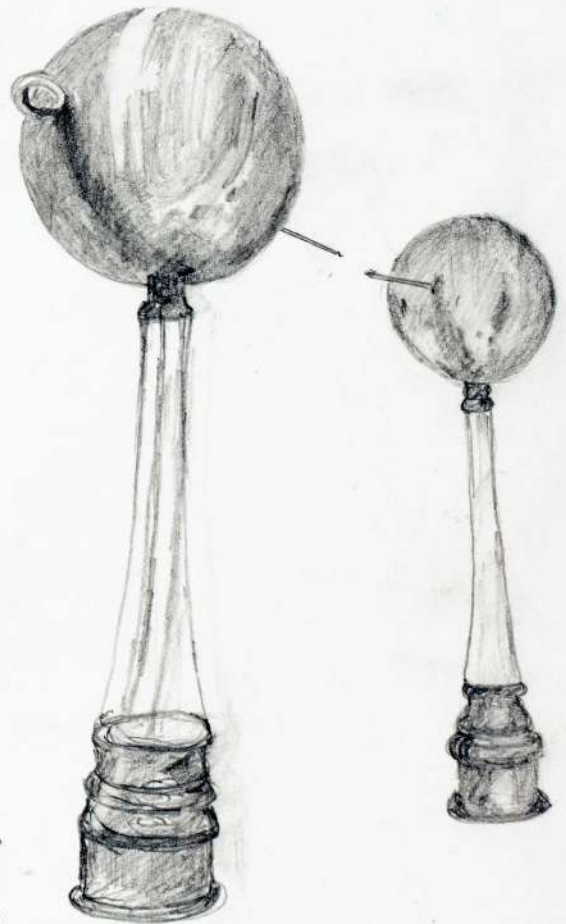
Banaant, die jij waardeert om zijn schrandtheid en liberale denkwijze, gebruikt zijn invloed als Directeur van de Stichting

om de overige Directeuren te bewaken voor de toestemming tot het bouwen van een nieuwe zaal. Banaant laat niets onbepoofd om het daarheen te sturen. De zaal is bestemd voor het aanleggen van verzamelingen van

fysische werktuigen, natuurlijke voorwerpen, tekeningen en prenten.

Zo beschrijft je het proces: als het plan van Banaant.

Jh heb sterk de indruk dat dit vooral jouw plan is. Jij vertaalt het testament naar de nuttige wetenschappen. Jij hebt allang voor ogen hoe de verzameling uitgebreid zou kunnen worden. Jij voorziet ruimtegebrek. Jij bedenkt het om fysische werktuigen te gaan

verzamelen. Jij bewijst Barbaant en laat niets onbepoofd om het
naar dit Masterplan te sturen. Het is jouw visie.

Waarom zou Barbaant zoiets bedenken? Een handelaar en goed bestuurder,
met een goed hart voor Teyler zijn bedoelingen. Jij Teyler spreekt van
Teyler spreekt over collectie uitbreiding en onderzoek; hij voorzagt geen
ruimtegebrek.

Het is duidelijk dat jij Barbaant enthousiast hebt gemaakt.

Het lijkt me logischer dat het Masterplan bedacht is
door een ambitieus persoon, die druk aan het
experiments is met de elektriseer-machine
om daar het algemene uit van te ontdekken.

Iemand die kans ziet voor nog meer onderzoek.

Eigenlijk waren jullie het perfecte team om een
visionaire ingreep te realiseren: iemand die visie
en plannen maakte, samen met iemand die een
invloeyende positie had en bestuurlijk zeer kundig was.

De vriendschap tussen jou en Barbaant zou verstrekkende gevolgen
hebben. Zonder zowel de een als de ander zou alles anders lopen zijn.

Het 'plan' van Barbaant' was een visionaire ingreep regelrecht
de toekomst in.

Van de toekomst... Die...
Hoe...
Pimpel...
gaut...
gaut...
gaut...

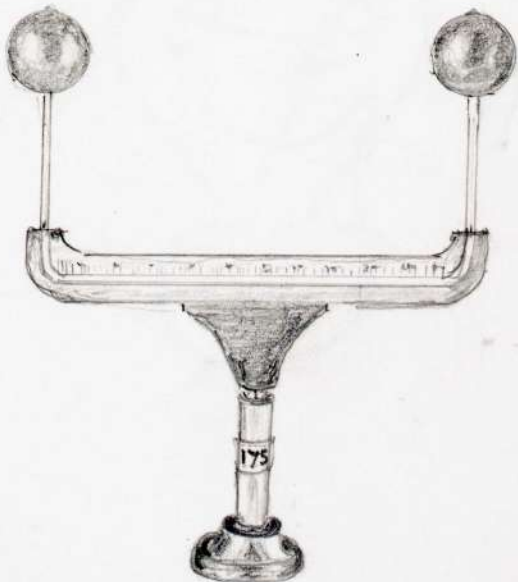

In hoeverre heb ik voortdurend gehoud op de verdeling van de Ovale Zaal?
 Verwacht niet dat hij... de laatste oudste verdeling van de Tweede
 Genootschap, die bij na de... ingepand heeft veranderd.
 Een opmerkelijke voorbeeld... met jou...
 geproblemeert de plan... van...
 de... van...
 Onvolledige...
 is...
 dat...
 van...
 het...
 een...
 kunst...
 Ondertussen, terwijl de nieuwe zaal al overdekt was met een kap, word
 jij lid gemaakt van het Tweede Genootschap, op voordracht van
 Baarnaart en Jan Bosch. Je wordt met enthousiasme ontvangen; grote
 verwachtingen waren er. Zoan... (het...)

Ondertussen, terwijl de nieuwe zaal al overdekt was met een kap, word
 jij lid gemaakt van het Tweede Genootschap, op voordracht van
 Baarnaart en Jan Bosch. Je wordt met enthousiasme ontvangen; grote
 verwachtingen waren er. Zoan... (het...)

De... van...
 Het... van...
 Er staat in het... dat...
 on...
 gelijk...
 van...
 Het...
 het...
 v...

De opgezette wijzen van de 'Wetgeving' worden al lang niet meer
Nog eens ingezet worden de Encyclopedie (20 delen) en de Descriptions
des Arts et Metiers (10 delen) aangevoerd: weten temppelrijke vastleggingen
Laten wij nu de wetten van Taylor te verhoopen (moet dus niet);
Een en vijftig boeken van Taylor afgeven behouden
Ook ook is er om de middelen en permissies te verhoopen moet niet;
hoor die van Taylor en geliefde rolle die, Schieding waren
de Directie van wijzen om dat te verhoopen wijzen gijf niet te ver!

Kort na jouw aantreden als lid van het Tweede Genootschap komt
Barnaart plotseling te overlijden. Het afterven van jouw vriend trof
je geweldig, schreef je. Je had geen zin meer om artz te zijn omdat je hem
niet hebt kunnen redden. Je verloor alle uitzicht om op aangename
wijze een verzameling aan te leggen en uit te breiden, schreef je.
Het was onduidelijk wat te met 'het plan van Barnaart' zou gebeuren.
Je had het vermoeden dat het 'plan van Barnaart' niet helemaal goed
bekend zou zijn bij de Directeuren. Maar je had geen directe invloed meer
bij de Directeuren. Vanwege de slechte verwachtingen (je had er weinig
vertrouwen in dat de Directeuren welwillend naar jou toe zouden zijn)
kon je je er niet goed toe zetten om het 'plan van Barnaart' tegamen
bespreken met de Directeuren.

Je wachtte je kansen af. Je hebt twee jaar verwacht tot zich een gunstige
gelegenheid zou voordoen. *De Directie zal zijn behoudens.*

Omdat Vervant niet goed wist of hij in de benedenzaal gesloten deuren of beglaasde deuren voor de kasten moest laten maken, kwam deze vraag via de Directeuren bij het Tweede Genootschap terecht.

De Directeuren vroegen wat voor liefhebberijen er in de benedenkasten moesten komen. Aan jou werd gevraagd om een plan te maken.

Het plan lag uiteraard al klaar. Jouw streven was gericht op onderzoek en het gestalte geven aan een wetenschappelijk instituut.

Je begon met een (gemakkelijk verteerbaar) voorstel om 'fossilia' (gesteenten, mineralen, fossielen) te gaan verzamelen. Je vertelde er gelijk bij op welke veiling er binnenkort stukken aangehoofd konden worden.

De Directeuren stemmen toe.

Je stapte door naar de volgende fase van het plan. Je nodigde de Directeuren bij je thuis uit en laat iemand uit naam van de directeur van de Hollandische Maatschappij der Wetenschappen vertellen dat de fossilia voortaan niet meer het aandachtsgebied van de Maatschappij zal zijn. Hun collectie fossilia wordt te koop aangeboden aan het museum. Erg slim van je om er voor te zorgen dat de Maatschappij en het museum niet met elkaar gaan concurrenzen:

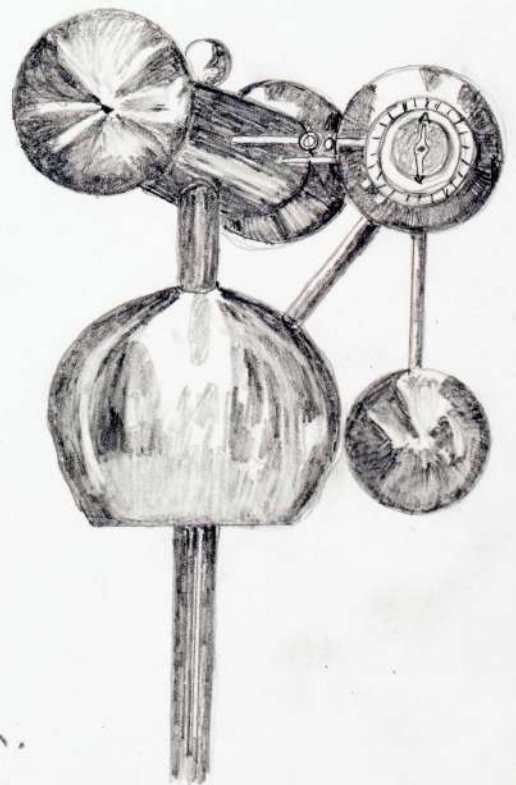
elk een eigen verzamelgebied.

Nu kom je met een volgend voorstel (veel brutaal en niet voor de hand liggend) om fysieke instrumenten te gaan aankopen.

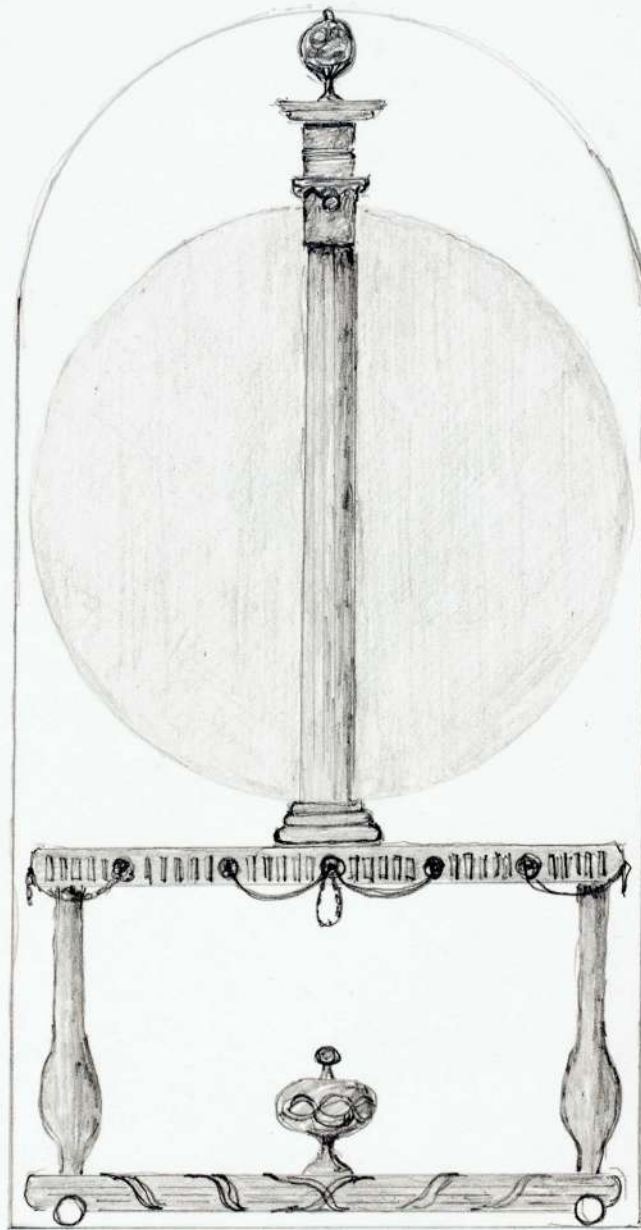
De verblijfte Directeuren stemmen toe.

Nu pak je door met het hlapstuk, waar het allemaal om te doen is:

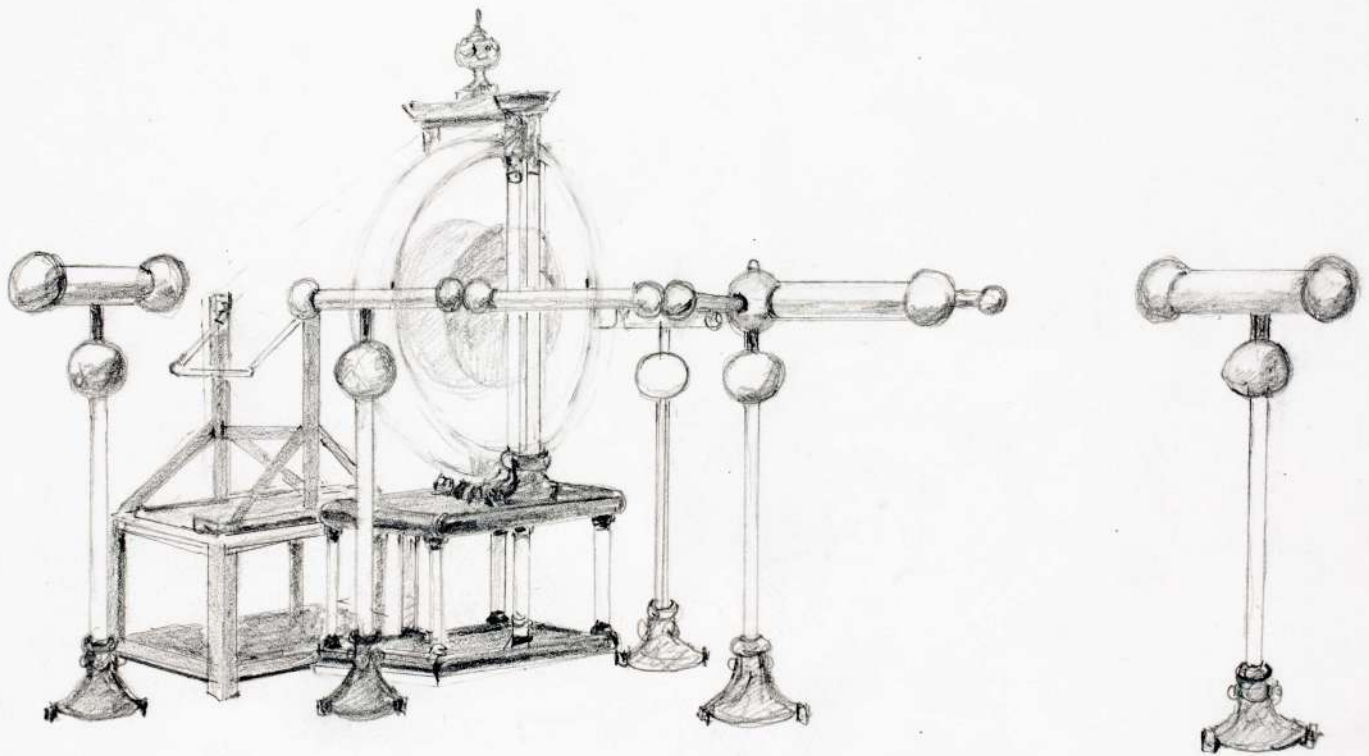
Je vraagt om een elektriseermachine te laten bouwen. Je had het al besproken met de instrumentenmaker Aithbertson uit Amsterdam. Je kon het in details gaan uitleggen.

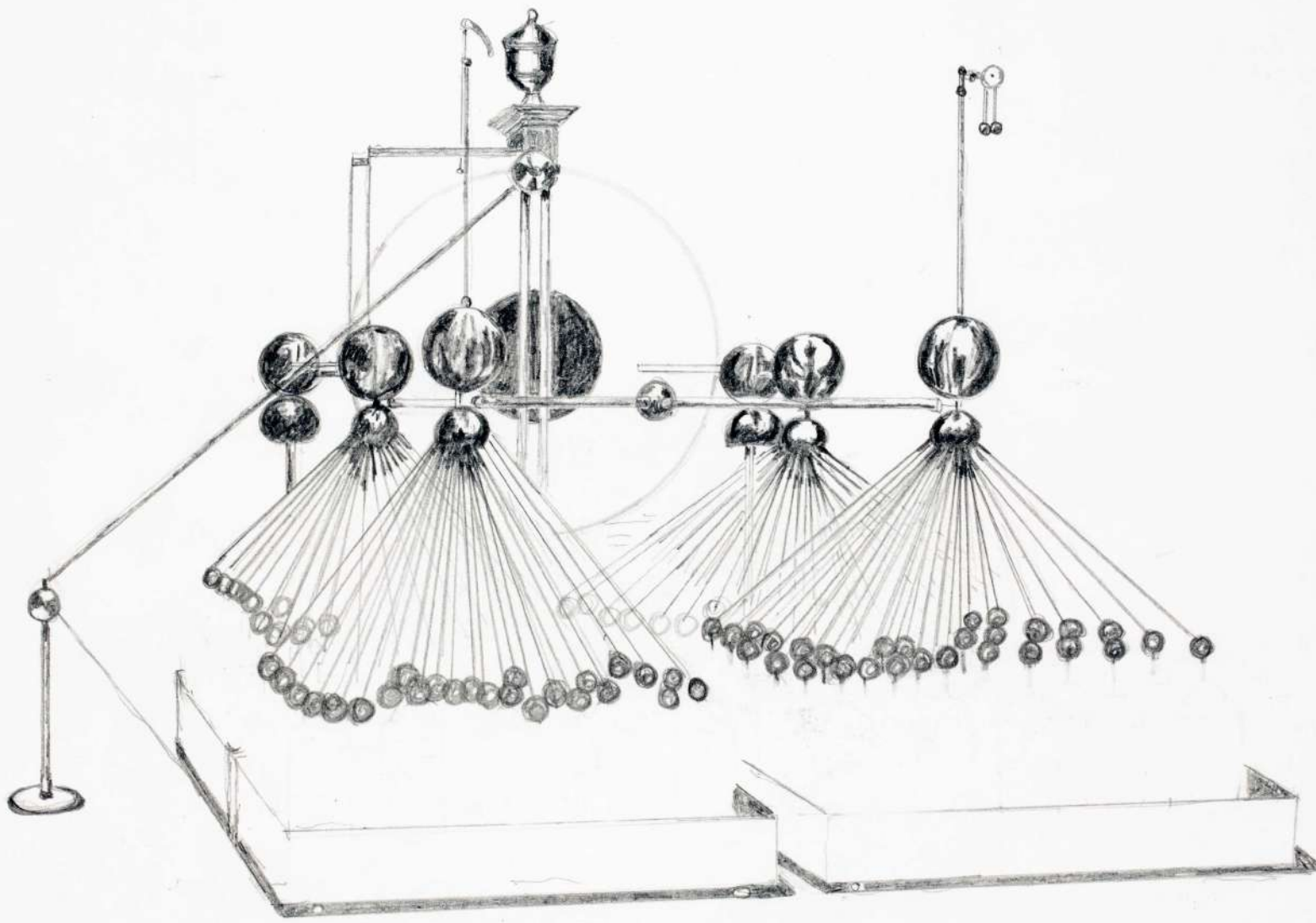

Elektriseer-machine

naar een tekening van Wjbrand Hendriks

Elektizeer-machine. naar een tekening van Wybrand Hendriks.

Journal van Proefnemingen
met Teyler's Electrizeer machine
1784.

Den 28 December. De groote Electrizeer-
machine uit 2 glazen schuyven van 62 Rhynd Dui-
men middellijn bestaande, enige Daagen te vooren
door Jerehven Maaker Luthberson in Teyler's stree-
sem gebracht, en den 24 dezer voor St. Directeuren
der Fundatie beproeft zynde, kwam Luthberson ver-
zeld van dan Sir van Kroostwyk, en gevolge mijn
verzoek, op heeden (het weder thans vriezend, en de
lucht helder zynde) om my te assisteeren by het be-
ginnen van de proefnemingen. Die ik voorgenomen
heb met deze machine in het werk te stellen,
en waarvan ik Hun Ed een lyst heb meegeedeelt.

I Proefneming

Tenoge de ondenrading geleerd heeft, dat de langste
Straalen ~~van~~ ^{van} den Conductor eener Electrizeer machine
getrokken worden, ~~wanneer~~ ~~de~~ ~~aan~~ ~~het~~ ~~in~~ ~~nu~~ ~~in~~ ~~den~~.
En ~~de~~ ^{uit} een wol gepolysten ronden Knop door mid-
del van een dik koperdraad in het eind van den Con-
ductor ~~aan~~ ^{gestooken}, ~~en~~ ~~zou~~ ~~in~~ ~~het~~ ~~zo~~ echter dat de Knop
eenigen afstand van den conductor hebben, zo heb ik
het der moeite waardig geoordeelt by deze machine
opzettelyk te beproeven, welke groote van Knop
en welke afstand de voor der lichten zyn om by deze
machine de langste stralen te verkrijgen te meer.

Je wilde de grootst mogelijke machine voor de beste onderzoeks- en meet-
resultaten. Een grote en dure operatie. Toch stemmen de Directeuren
er toe in.

Worden ze overrompeld? Hadden ze zoveel vertrouwen in deze
geestdriftige onderzoeker? Of zat er ook naïviteit bij? Niet
vermoedend wat hen boven het hoofd hing.

Wanneer de elektriseer-machine gebouwd wordt, word jij benoemd
tot Directeur; vanwege je grote inzet voor de 'fossilia'.

Je schrijft een uitgebreide acceptatiebrief. Je somt alle taken op waar
je je als directeur van de collectie en de bibliotheek toe zult verplichten.
Elf artikelen met instructiepunten; de Directeuren nemen nagenoeg
alle punten over.

Je begint met andere kabinetten, met andere dan bij de
Teyler. Je begint met de
De Directeuren nemen erop af als per

Wat moesten de Directeuren, die getuigenis
en nauwgezet het testament van Teyler wilden
verzorgen, nu met zo iemand die binnen was
gehaald als Paard van Troje en aller overeenkomt.

Té hard van stapel loopt met zijn grote
elektriseer-machine. Té dure aankopen doet.

Als reactie hierop wordt de kraan even
dichtgedraaid voor jouw wensen. Ze richten
zich op een nieuw hofje, dat Viersant paat bouwen.

Het bijzondere gebouw van de Ovale Zaal moest een tegenhanger krijgen
op het gebied van de liefdadigheid, een belangrijk aandachtspunt
van Teyler.

Zelf zeg je over deze periode dat je drie jaar lang last hebt gehad van een "behoorpen denkwijze" van de Directeuren. Dat al jouw plannen en voorstellen op "hooge toon" werden afgewezen. Van de tien kasten was er één gevuld met fysieke instrumenten; de mensen lachten om de hoog ingezette ambitie die geen vorm krijgt, schrijft je.

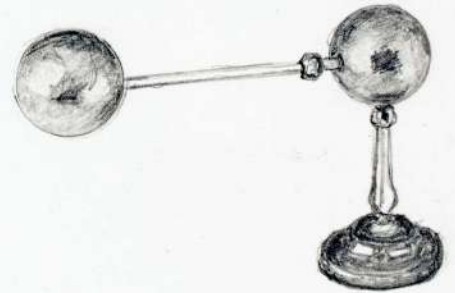
Je voelde je duidelijk beknut in jouw grootse plannen en ambities. Maar ondanks deze (tijdelijke) beknutting, kom je juist in een bloei-periode terecht. Je bent directeur van een plek waar de grootste elektrische machine staat van Europa; ~~inmiddels zal je van je laten horen~~ miteraard zul je van je laten horen!

Zodra de elektrische machine is aangekomen ga je aan de slag.

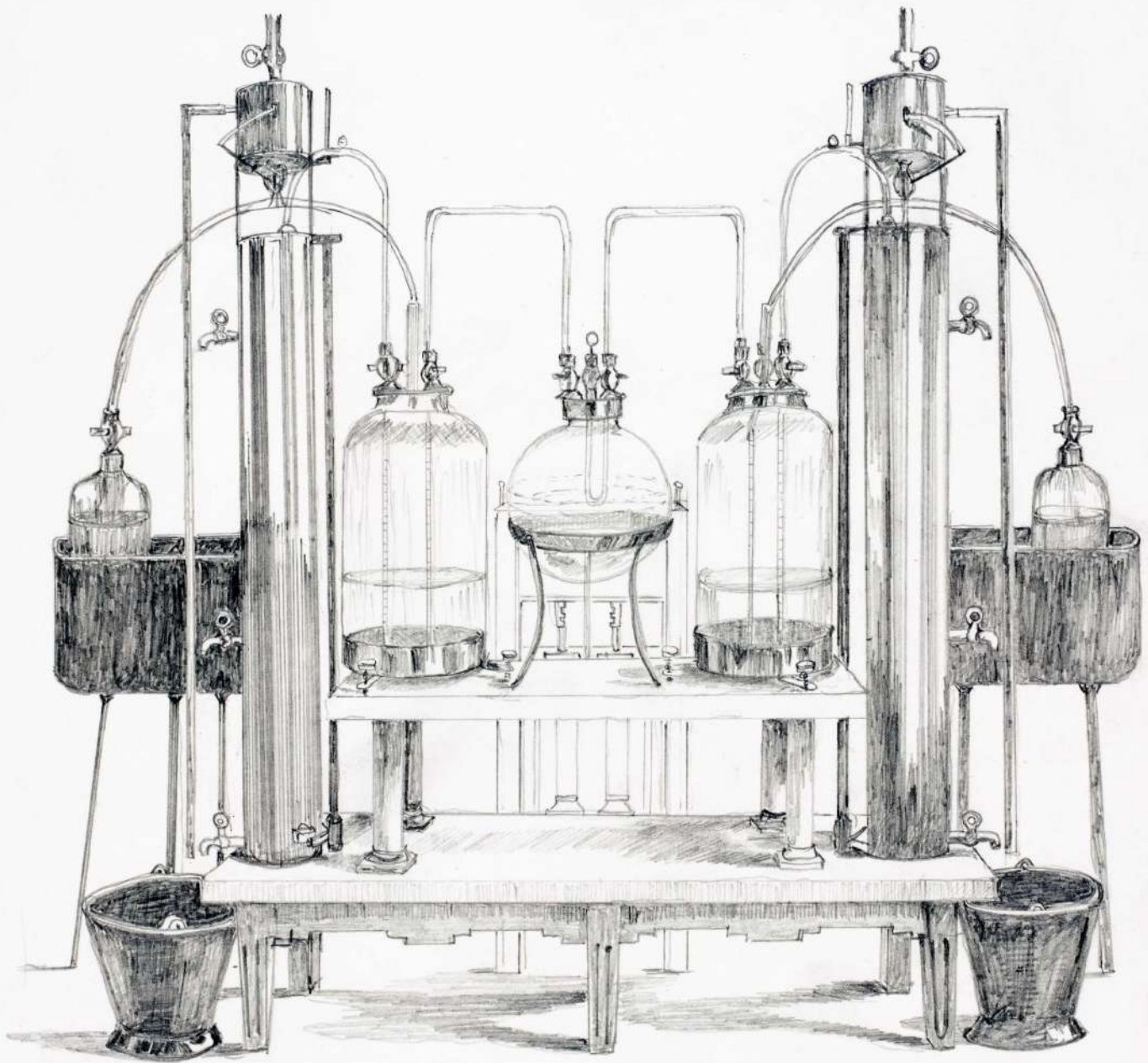
De machine was geleverd op 24 december 1784; diezelfde dag ga je druk aan het testen.

Op 25 december (kerstdag) krijgt Cuthbertson een lijst met verlangde attributen, waar je de electriciteit aanschouwelijk mee kan maken. Heeft je vrouw nooit eens geroepen: hou toch eens op! Jh ben er ook nog!

Toen je tekeningen wilde laten maken van de elektrische machine, om de machine niet te kunnen dragen, heb je vier verschillende tekenaars benaderd, die na een proeve van behaamheid allemaal werden afgekeurd. Zelfs toen een beroemde tekenaar werd aangehouden, was je nog niet tevreden. Uiteindelijk bleek dat Wybrand Stendriks, ^{van het museum} kastelien en huistekenaar, tekeningen maakte die goed genoeg waren. De beste tekenaar had je dus in huis; Stendriks heeft nog vele wetenschappelijke tekeningen voor jou gemaakt.

Gazometer; naar een tekening van Wybrand Hendriks.

Gazometer - hiermee werd water ontleed in waterstof en zuurstof.
dit apparaat heeft v. Manum zelf ontwikkeld; eenvoudiger dan het
apparaat van Lavoisier, die de ontdekking heeft gedaan.

B E S C H R Y V I N G
EENER ONGEMEEN GROOTE
ELECTRIZEER - MACHINE,
GEPLAATST IN
TEYLER'S MUSEUM
TE HAARLEM,
EN VAN DE
PROEFNEEMINGEN

MET DEZELVE IN 'T WERK GESTELD
DOOR
MARTINUS VAN MARUM,

A. L. M. PHILOS. EN MED. DOC., DIRECTEUR VAN HET NATURALIEN-KABINET
VAN DE HOLLANDSHE MAATSCHAPPY DER WEETENSCHAPPEN, VAN DE PHYSI-
SHE EN NATURALIEN-KABINETTEN EN BIBLIOTHECARIS VAN TEYLER'S
MUSEUM, CORRESPONDENT VAN DE KONINGLYKE ACADEMIE DER
WEETENSCHAPPEN TE PARYS, LID VAN DE HOLLANDSHE MAAT-
SCHAPPY, VAN HET BATAAFSHE, VAN HET VLISSINGSHE
EN VAN HET UTRECHTSHE GENOOTSCHAP.

TE HAARLEM,
BY JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN,
EN JAN VAN WALRÉ.
1785.

Na een half jaar experimenten met de elektriseer-machine, waarbij je vaak samenwerkt met natuurkundigen of met de instrumentenmaker Cuthbertson, en waarbij je meestal twee man, soms vier, nodig hebt om de schijf te laten draaien, schrijf je je bevindingen op in een verslag:

"Beschrijving eener algemeen groote Elektriseer-machine, geplaatst in Teyler's Museum te Haarlem, en van de Proefnemingen met dezelve in't werk gesteld", 1785.

Je stuurt de gedrukte verhandeling rond in ^{geleerd} Europa. Het zal je lof en aanzien geven, vele contacten en het levert jou het lidmaatschap van de Academie des Sciences, Parijs, op. Je zet het Teylers Museum op de kaart.

Wanneer het kofje blaas is, krijg je een ruimte om instrumenten te kopen. Je gaat gelijk naar Engeland om daar bij de beste instrumentenmakers aankopen te gaan doen. Deze instrumenten heb je nodig om de nieuwste uitvindingen te gaan testen.

Wanneer je achter een nieuw theorie kan staan, draag je die met veel verve uit. Zo ben je de eerste die de nieuwe oxydatie leer uitdraagt onder de geleerden in Nederland. Je verwoordt de theorie in een helder geschreven boekje.

De nieuwe en bizarre ontdekking dat water is opgebouwd uit de twee gasen waterstof en zuurstof ga je uitvoerig onderzoeken met behulp van een door je zelf ontwikkelde instrument. En je draagt de nieuwe ontdekking uit. Je hebt inderdaad van het Teylers Museum een wetenschappelijk instituut gemaakt.

Maar de Directeuren hebben nog steeds andere quattingen. Ze zullen heel wel begrepen hebben dat het museum op de Europese kaart is gezet, maar ze kijken het met beide ogen aan.
en gewaardeerd

Ook jouw pleidooi voor een hoorzaal om openbare lessen en demonstraties te kunnen geven, viel bij hen niet goed. Ook het toefankelijk maken van de bibliotheek hielden ze tegen.

Jij war bezig met het uitvoeren van het 'plan van Baruaart', waar je via welbewaust gekozen stappen toestemming en acceptatie voor had gekregen.

Jij wilde een wetenschappelijk instituut, perfectionering van de techniek, praktische toepassingen voor het nut van het algemeen,

en een collectie die zo volledig mogelijk zou zijn.

Je had blijkbaar niet door dat er twee totaal verschillende onderliggende opvattingen tegenover elkaar stonden.

De Directeuren wilden een museum met een algemeen karakter en met verschillende aandachtsgebieden. Ze werden overrompeld door een al te pedweten wetenschapper, die al te veel fynsche instrumenten heeft en al te veel bezig war met onderzoek.

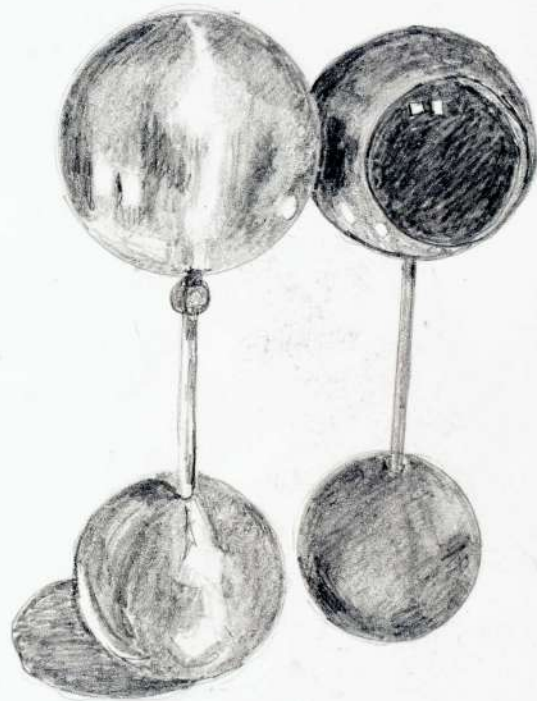
De Directeuren wilden heel duidelijk dat juist allemaal niet!

Ze vonden het onnodig en overduwen.

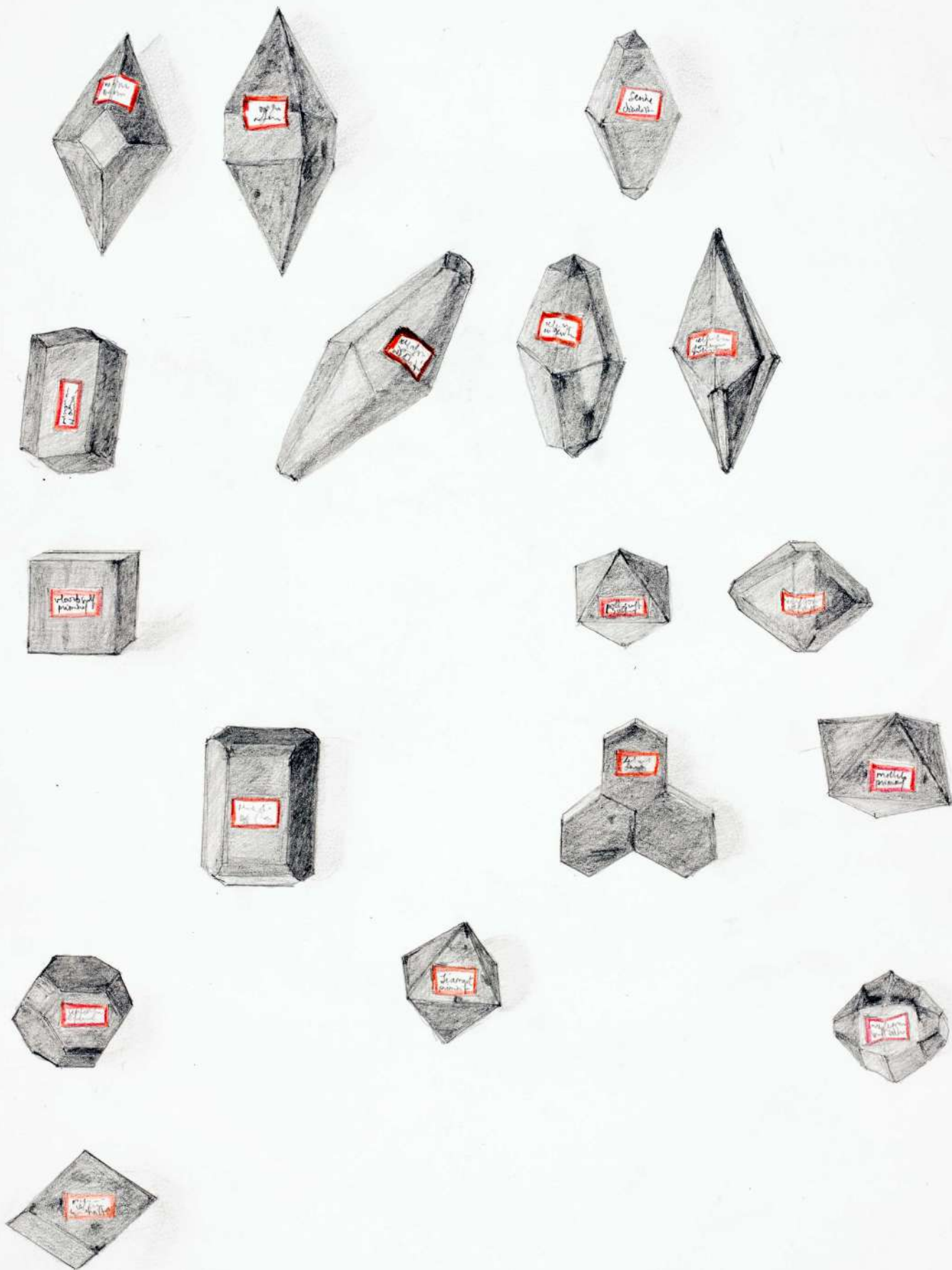
Langzamerhand komt het tot een keuse crisis.

Het licht wel op een duivels spel. Baruaart, die voorvechter war van jouw plannen en jou alle ruimte gaf, wordt na zijn overlijden opgewelgd door Adriaan Zeebergh, een jonge luachtdadige politicus en een uitgesproken persoonlijkheid. Iemand die durft en oök gewend is zijn zin te krijgen. Die bovendien 'president' (voorzitter) van de Directeuren-groep is.

Iemand aan wie jij telkens jouw aankoopvoorstellen moet voorleggen om toestemming te vragen. Terwijl Baruaart jouw vriend en medestander war, wordt Zeebergh jouw tegenstander.

de porseinhouten vormen zijn ca. 2,5-10 cm groot
er zijn 597 modellen aangekocht in 1802-1804.

Kristal vormen van René Just Haüy 14.a.

Het irriterende Zeebergh al veel langer dat het museum vol stond met fysieke instrumenten; dat de beste en duurste instrumenten werden aangekocht. En zou het kunnen dat het Zeebergh ook irriterende dat niet hij een stempel drukt op het museum maar de aangestelde eerste museumdirecteur, jij dus..?

Zeebergh had al ingespepen met het nieuw gebouwde, nogal bombastisch met vallen, hofje.

Jij was gericht enkel en alleen op één doel, waarvoor alle ooit geaccepteerde plannen opgezet waren. In het begin kwam je erhal mee weg, zelfs met bizarre manoeuvres. Toen de Directeuren vroegen welke liefhebberijen er in de kasten moesten, stelde je fossilia voor. Toen later in het stoppenplan de instrumenten waren geaccepteerd, zei je dat de kasten niet geschikt waren voor fossilia. Vervolgens kwamen er vitrines, boven op de centrale kast, waar de tekeningen in lagen. Sommige vitrines zijn nog steeds ingericht zoals jij dat hebt neergelegd. Het 'topje van de Mont Blanc' ligt er ook nog, evenals de houten kristalmodellen van Haüy.

Maar op gegeven moment was voor Zeebergh de maat vol!

"Het is afgelopen met de aankopen van colossale hoogten!"

Misschien was de aankoop van de volledige collectie perenhouten kristalmodellen van de abt in onderzoek Haüy wel de laatste druppel. Weer zijn aankoop van 'colossale hoogten'.

Jaren terug had je al de kristalmodellen van Romé de l'Isle aangekocht, maar die waren ondertussen vhendend. Nu moest de volledige collectie van Haüy er komen.

topje van de Mont Blanc
gevonden net beneden de eeuwige sneeuw

Tenwijl de penhouwen hun taal modellen binnen druppelen, in kleine
sweepjes, Garst de crisis los. Nu ager dan ooit en definitiever dan
ooit. Niet viel niet meer te herstellen.

Hoewel Zeebergh vast ook koppig, vasthoudend en doordammerig
pewer zal zijn, was hij dat Zeker. Je had een enorme inzet en
met de beste bedoelingen, tegelijk was je verleijend en doelgericht.

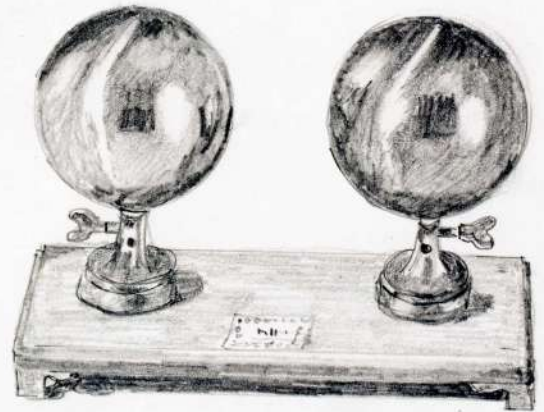
Je kon onferontken kritiek paven en kreeg fermahkelijk rezie.

Zo heb je in London, waar je het felbegende lidmaatschap van de Royal
Society probeerde te krijgen, je te kritisch misplaten naar de mening
van de heren, zodat je vervolgens pas acht jaar later het lidmaatschaps
kreeg. Je kreeg zelfs rezie met de instrumentenmaker, Cuthbertson,
die vervolgens geen opdrachten meer

kreeg. *Gelukkig in de...*

Maar nu stond je tegenover een macht
waar je niet van kon winnen. Niet meer.

Niet war te va fegaan en het was te veel
niet de hand gelopen.

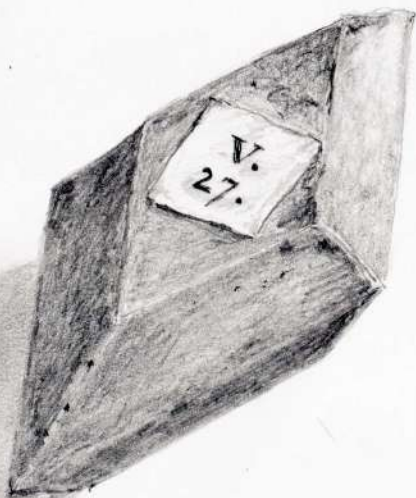
poet het ware, en oft je...

De... die... je... te... bij... het... kan... de...

Er... die... die... van... dat... en...

Al... die... die... die... die... die...

Voor... die... die... die... die...

III.4.

I.9.

I.10.

VII.10.

I.14.

VII.17.

VII.18.

I.21.

VII.24.

I.25.

I.29.

I.30.

I.31.

VI.40.

VII.35.

I.27.

I.28.

VI.45.

de vormen van ongeglazuurd porselein zijn ca. 3cm groot
er zijn 395 modellen aangekocht in 1785.

Kristalmodellen van Rome de l'Isle

Martinus v Marum schreef 3.165 brieven aan 300 correspondenten.

De meeste brieven gingen over het verwerven van voorwerpen; het ging weinig over wetenschappelijke betogen of discussies; behalve die met Volta.

M.v Marum correspondeerde met tientallen huchers en beheerders van botanische tuinen in Zweden, Denemarken, Engeland, België, Frankrijk, Duitsland.

- 1701 — reis naar Planetarium, Francker met vrouw Joanna en Henri v Swinden
- 1702 — reis naar Brabant, Leuk, Spa, Athen met vrouw Joanna en G.W. de Rhoer.
- 1705 — reis naar Parijs., met de Rhoer, ontmoeting vele geleerden bezoekt vele kabinetten, lidmaatschap Academie des Sciences
- 1706 — reis Noord Duitsland, met Groningse vriend G.v.Olst. bezoekt mijnen, geologische verzamelingen, natuurlijke kabinetten
- 1707 — reis naar Mannheim, Straatsburg
- 1708 — reis naar Parijs
- 1790 — reis naar Göttingen
- 1790 — reis naar London — bij instrumentenmaker (aankoop planetarium, tellerium, lunarium, ea) op bezoek bij Williams Heeschel; kreeg geen toestemming voor aankoop telescoop wilde felbegeerde lidmaatschap Royal Society; kreeg dit pas in 1798 (had zich te kritisch misplaten)
- 1796 — reis naar Parijs
- 1790 — reis naar Kassel, Göttingen, Erfurt, Weimar ontmoeting met Goethe
- 1802 — reis naar Schaffhausen, Zürich, Bern, Genève, via Lyon naar Parijs hbr. fossielen, gesteenten, planten
- 1815, 1827, 1829 — naar kasteel te Dyck, Rijnland. hbr. planten
- 1816 - 1829 jaartjhr naar Zuidl. Nederl.

Jouw reactie op de crisis is dezelfde als toen jij geen opvolger van Camper werd. Je draait je om en gaat je richten op iets anders. Terwijl de eerste draai aan het begin van jouw carrière veel nieuwe perspectieven heeft opgeleverd, is deze tweede draai droeviger. Je lijkt in de mist te verdwijnen. Je blijft na de crisis nog vijfen dertig jaar directeur van het museum. Je blijft je plichten vervullen, je hebt talloze taken en functies buiten het museum, maar het energieke elan is verdwenen.

Bij de eerste draai krijg je van de plant naar de electriciteit, nu ga je terug naar de planten. Je hecht je terug in jouw buitenhuis Plantenhuis en je stort je op het onderzoek van planten. Waar we niet veel van terug zien in het museum; hoe zit dat?

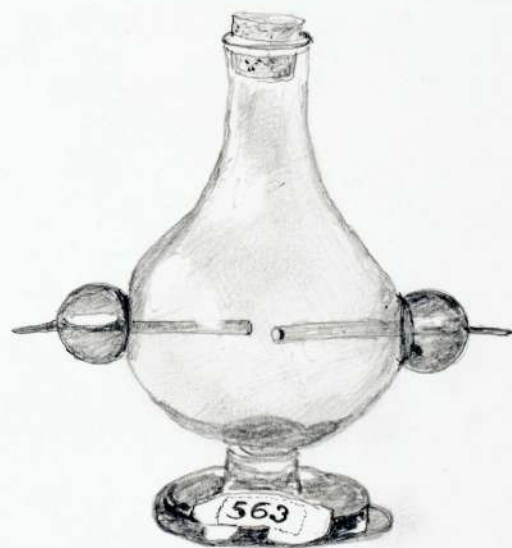
Wat wel eigenaardig is, de laatste jaren voor de crisis was jouw aandacht voor fysieke onderzoeken al tanende.

Waarom ram dit af? Viel het niet meer wel te houden aan te raken bij de nieuwste uitvindingen? Voorbij gestreefd door de wetenschap?

Na de crisis stoppen de fysieke onderzoeken en ook jouw praktische toepasbare uitvindingen, zoals de melkhooppan en een draagbare brandblusser, stoppen. Was de klap zo groot? Gedesillusioneerd?

De ruzie worden minder en zijn voortaan uitsluitend gericht op het plantenonderzoek. Wel heb je nog veel correspondentie met botanische onderzoekers in heel Europa.

Hoer heb je deze pikantere ommezwaai ervaren? Kwetsend? Ontkeren en ontrecht? Onbegrijpelijk? Pijnlijk?

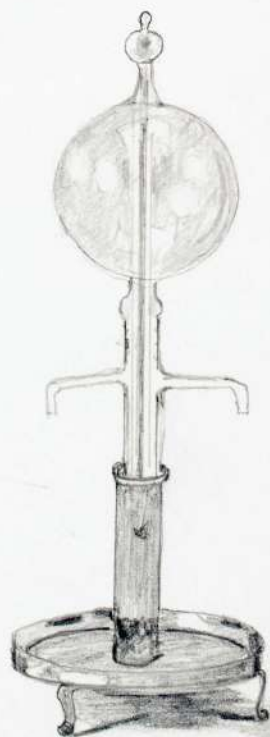

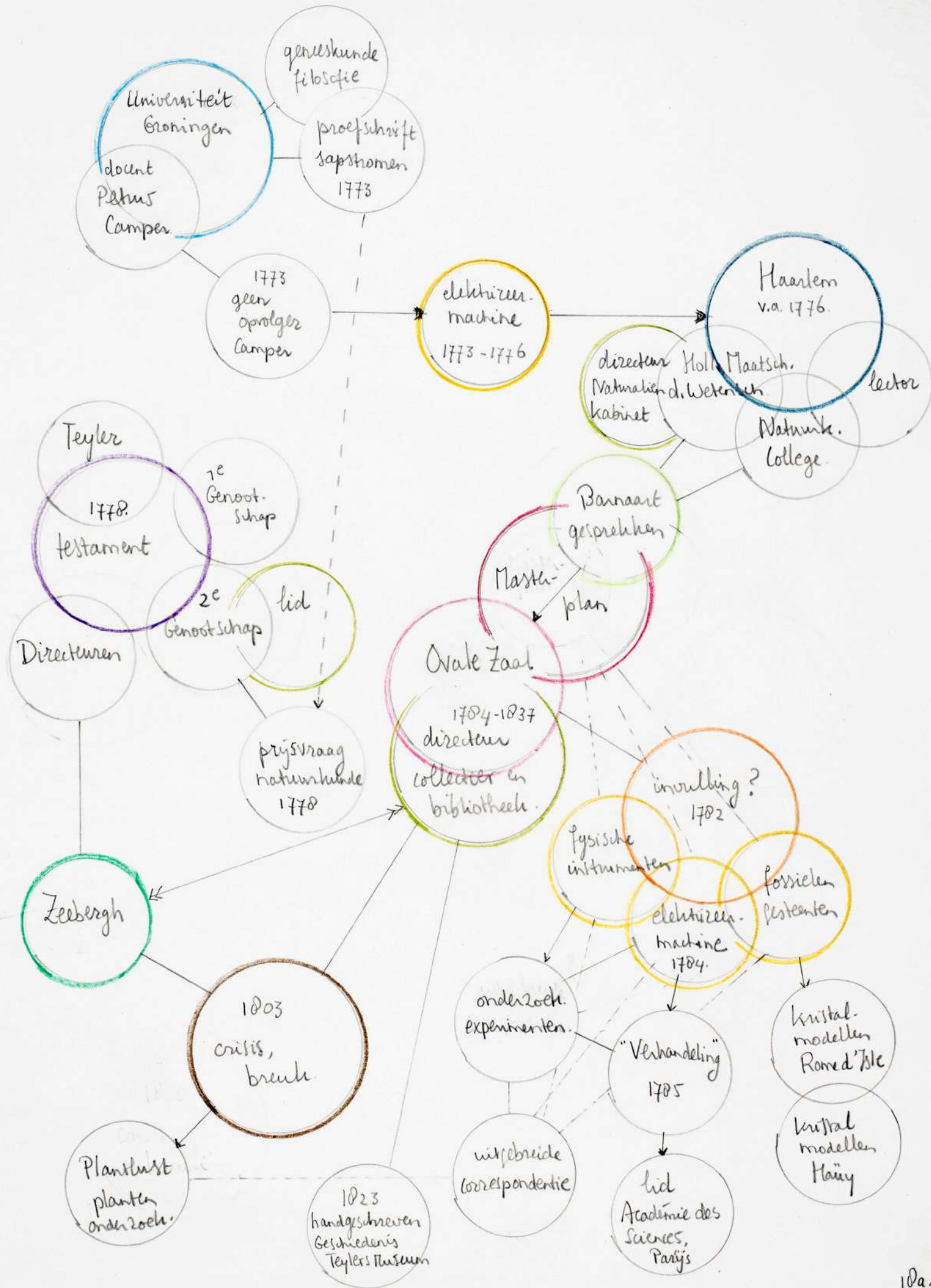
Je hebt in ieder geval nooit begrepen waarom je niet alle ruimte
heeft om een aanvankelijk goedkeurd plan tot zijn uiterste
mogelijkheden te kunnen realiseren. Je hebt een enorme inzet en je
wilt de beste kwaliteit voor het museum; je streeft naar de hoogste graad
van volledigheid van de collectie. Een 'colossale hoogte' is onvermijdelijk.
Maar de Directeuren hebben zich te verantwoorden naar het testament,
waar ook andere zaken in genoemd worden. Jouw aarspake is in hun
ogen een te eenzijdige invulling. Fysische instrumenten zaten niet
in Feyler zijn beleving; fossilia trouwens ook niet zo zeer. Een nieuwe
zaal had hij niet bedacht. Het woord museum zou hij niet eens hebben
kunnen bedenken..

Maar zo is het gegaan en zo is het geworden.

Hoewel ik zeker geloof in jouw integriteit en oprechte, goede bedoelingen,
heb je als een doldaar kind je het speelgoed toegeëigend, en een
eigen vertaling aan gegeven, en ben je als een niet te stoppen kolos
op weg gegaan.

Jij was die 'colossale hoogte'!
Dat is het Zeebergh dwaars zet!

In een kleine twintig jaar heb je een blijvende stempel gedrukt op het museum.

Je hebt een bijzondere collectie aangeleefd met heren en der unieke voorwerpen. Je hebt het museum op de Europese kaart gezet door jouw onderzoek van met name de Elektriseermachine.

Je mist zelfs te zeggen dat het museum volledig behouden bleef in de Franse bezetting, toen de Fransen op kunstroof uit waren. Tijdgenoten waardeerden de rijkdom van hoge kwaliteit. Dankzij jouw veelzijdigheid, koppigheid en vastberadenheid, heeft het museum prachtige stukken. De beglaasde kasten staan nog steeds vol met fysieke instrumenten en in de vitrines liggen ^{noeg steeds} de 'Joshua'.

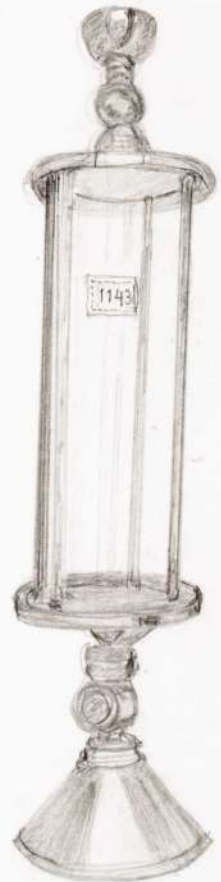
Zo gaat het vaker toch?

Een relatief korte maar intensieve bloeiperiode, dat blijvend een stempel achterlaat. En daar is een sterk karakter, die met volle kracht een eigen wieg nastreeft, voor nodig. Dat je zelf het gewoel had voortdurend sedwars boornal te zijn, leert erbij.

Anders zou je macht verlaten.

Dit is de tijd van jeugd en het is de tijd van de
jeugd en het is de tijd van de jeugd, met de
de jeugd en het is de tijd van de jeugd, met de
de jeugd en het is de tijd van de jeugd, met de

Zoals je Bannaart als vriend nodig had om de plannen te maken en te lanceren, zo had je Zeebergh nodig als tegenmacht om de plannen tot 'collossale hoogten' te krijgen.

Laten we elkaar spoedig gaan ontmoeten in de Ovale Zaal.

Ik zou graag een demonstratie krijgen van de Elektriseer-machine. Ik ben benieuwd naar de vonkenregen. Ook had je een draad hangen aan de balustrade, die je lichtgewond kon maken. Ik wil dat graag zien. Ik verbaas me er over dat die "ongemeen groote" Elektriseer-machine, samen met vier heer vijftwintig Leidse flesjes, in die Ovale Zaal kon staan. Hoe heb je daar ooit al die proeven kunnen doen?

Ook laat ik me graag uitgebreid misleggen hoe en waarvoor al die instrumenten werken. Nadere misleg over de kristalmodellen zou ik ook leuk vinden.

Zullen we elkaar ontmoeten op 15 oktober 1805?

Dat is precies een entwintig jaar na jouw acceptatiebrief als directeur. Het is de eindfase van een prachtige periode en het is na de crisis. Uiteraard hoor ik graag jouw mening over deze crisis, over de meningsverschillen en jouw grote ommekeer.

Je begrijpt dat ik nog veel vragen heb over dat vreemde verschil tussen die grote instrumenten-stempel en de planten-mist.

Zullen we na afloop bij jouw vrouw Joanna gaan koffiedrinken?
 Jh ben wel nieuwsgierig hoe zij met jouw veelzijdig en dwingend
 karakter is omgegaan, of hadden jullie een prettige amicale omgang?
 Jh verwacht dat ik je wel sympathiek zal vinden; ik heb wel begrip
 voor die al te grote jechtheid.

Jh eindig met een grappig en mild spottend stripverhaal over jou.
 Ken je dit? Heb je er weet van gehad? Ze zeggen dat Wybrand Hendriks
 deze tekening heeft gemaakt. De toegenijde tekenaar die zoveel
 wetenschappelijke tekeningen voor jou heeft gemaakt. De enige tekenaar
 die jouw goedkeuring kreeg. De man die een goede verstandhouding met
 jou had. De man die het met jou mistield. Hoe deed hij dat?

de heer v. M. werd te Groningen geboren
 en krijgt de naam van Martinus.

ons Linesje wort groot en moet studeren
 wie weet wat hij nog wordt

Komt in Haarlem als Doctoor

de Doctoor doet een schoone Kuur-
 geneest een Juffr. van een doorgesichte
 spel.

en Trouwt met diezelfde Juffrouw

Martinus wort Directeur van
 Teylers Museum

de Doctoor en Directeur Koopt een
thuyen en heeft een juffrouw

die Dame sterft en de Heer is zeer
Disperuat van droefheid

de Doctoor zal deenheinge redden
met levenslugt maar 't wil niet lukke

er werd Brand Geblust maar
men word een weynig Onsteld

de Doctoor feyst in verre landen,
Koopt allerlei steentjes en werd Reyk

verheven tot Ridder en Heer
van't beroemde Plant-Lust

de Ridder leert hoe men Tabak Kan
Rooken zonder de kamer te bedampen

hartelijke groet en tot gams
pietsjanke folkema